

Л.В.Тихоненко, Н.І.Передерієнко, К.Ворона

МЕТОД ОЦІНКИ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ В НОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Оцінка і стимулювання продуктивності праці є важливими елементами механізму господарювання. Основний недолік існуючих методів оцінки продуктивності праці полягає в тому, що вони носять явно виражений витратний характер: чим більші витрати ресурсів, дорожче продукція, тим вище оцінюється рівень продуктивності праці, тим краще він стимулюється. З цієї причини практика відкинула методи виміру продуктивності праці за валовою, товарною, реалізованою продукцією. Не виправдані у цій ролі і показники продуктивності праці, розраховані за нормативною чи за чистою продукцією (їх застосування не сприяє зниженню витрат на виробництво).

Для того, щоб уникнути цих недоліків, необхідно передусім розкрити зміст і міру продуктивності праці, виходячи з таких положень: по-перше, продуктивну здатність має тільки жива праця; по-друге, продуктивність праці залежить від якості праці та її кількості, що втрачається одним робітником в одиницю робочого часу; по-третє, продуктивність праці знаходить свій вираз у продукті кінцевого споживання.

Таким чином, продуктивність праці являє собою взаємопов'язаний результат кількості продукції за кінцевим результатом і якістю праці, тобто

$$\text{ПРП} = f(\text{П}_{\text{кільк}} \times \text{П}_{\text{як}}).$$

Кількість праці характеризує результативність праці, а якість виражається в її ефективності. З цього виходить, що продуктивність праці є функцією результативності та ефективності праці:

$$\text{ПРП} = f(\text{ПДП}, \text{ЕФП}).$$

Результативність конкретної праці – це її здатність створювати споживчу вартість. Мірою результативності є кількість певних споживчих вартостей в одиницю робочого часу. Споживчі

вартості в грошовій оцінці дають загальну для всіх видів конкретної праці товарну продукцію. В такому випадку показником результативності праці є виробіток товарної продукції одним робітником в одиницю робочого часу.

Ефективність конкретної праці – це здатність в процесі продуктивного споживання засобів виробництва зберігати їх вартість і переносити їх на вартість готового продукту. Чим економніше жива праця споживає засоби виробництва, тим вища ефективність конкретної праці. Мірою ефективності конкретної праці служить відношення нової праці до минулої, яке показує, скільки нової праці (робочого часу) витрачається для збереження одиниці минулої праці. А оскільки результат нової праці втілюється в чистій продукції, а минулої – у вартості спожитих засобів виробництва, то показником ефективності конкретної праці буде відношення чистої продукції до вартості спожитих матеріальних засобів $\left(\frac{\text{ЧП}}{\text{ВМЗ}} \right)$. Тому продуктивність праці можна виразити формулою

$$\text{ПРП} = \text{ВТП} \times \frac{\text{ЧП}}{\text{ВМЗ}}$$

де ВТП – виробіток товарної продукції в одиницю робочого часу; ЧП – чиста продукція; ВМЗ – вартість спожитих матеріальних засобів за даний проміжок часу.

Виміряна таким чином продуктивність праці дає однозначний результат – виробіток кінцевої продукції одним робітником в одиницю часу. З формули видно, що чим вища результативність і ефективність праці, тим вища її продуктивність.

У той же час кожному способу праці притаманні суспільно нормальні рівні його ефективності і результативності, за рахунок зміни яких підприємство може збільшувати продуктивність праці. Тут і проявляється гнучкість механізму, його здатність реагувати на зміну умов виробництва відповідною зміною продуктивності праці та її складових – результативності і ефективності.

Наприклад, якщо результативність праці у формі виробітку товарної продукції буде підвищуватись за рахунок застосування більш дорогих матеріалів, більш складних конструкцій, комплектуючих, то буде знижуватись і ефективність праці, так що в цілому продуктивність праці може не підвищитись, а навіть знизитись. І навпаки, при економному використанні матеріальних засобів, дешевших матеріалів результативність праці в вигляді виробітку товарної продукції може зменшуватись, але оскільки ефективність праці при цьому підвищується, це приведе до росту її продуктивності. Звідси випливає, що постійна економія матеріальних ресурсів, у тому числі застосування більш дешевих

матеріалів – важливий фактор підвищення продуктивності праці шляхом піднесення її ефективності. Це можна проілюструвати на прикладі динаміки показників продуктивності праці – існуючого і нового, інтегрального, в умовах поліграфічного підприємства "Кубань" (див. таблицю):

Динаміка показників продуктивності праці на поліграфічному підприємстві "Кубань" за 1986-1990 рр.

Показники	1986	1987	1988	1989	1990
Виробіток товарної продукції на робітника, крб. (ВТП)	7528,7	7704,5	8174,5	9492,5	11191,1
ЧП, тис. крб.	1545,8	1597,3	1729,2	2096,3	2515,1
Матеріальні витрати, тис. крб. (ВМЗ)	1593,7	1630,7	1712,7	1959,1	2269,3
Виробіток на 1 робітника, % (існуючий показник)	100	102,3	108,6	126,01	148,6
Коефіцієнт ВМЗ	0,97	0,98	1,01	1,07	1,1
ПРП	100	103,3	113,05	139,08	168,5

За наведеними даними, між вимірниками продуктивності праці (існуючим і новим, інтегральним) є розбіжності (див. рисунок).

Темпи росту продуктивності праці, обчислені за новою методикою, дещо перевищують темпи росту продуктивності праці, розраховані за виробітком товарної продукції на одного робітника, починаючи з 1988 р. Це свідчить, що за цей період на

підприємстві були задіяні фактори підвищення ефективності праці, внаслідок чого значно збільшилась і продуктивність праці.

Динаміка продуктивності праці: І – існуючий показник продуктивності праці (виробіток товарної продукції одним робітником); ІІ – новий, інтегральний показник продуктивності праці (ПРП).

Стаття надійшла до редколегії 20.02.92.